

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

півнями, другими, третіми, що відповідало передранковій порі. Часто користувались поняттями “до полудня”, “по полудню годину чи другу”, “перед заходом Сонця”, “опівночі” тощо.

Визначення тривалості дня відбувалось через виробничі процедури. Зокрема, день міг прирівнюватися до півгектара поля, тобто по кількості часу, затраченого на оранку цієї площі (“день орати”, або “день косити”), тощо. Побутувало багато традиційних способів дізнатися про пору дня. Найчастіше орієнтувалися за тінню людини, якогось предмета (будинку, дерева), розташуванням Сонця на небосхилі стосовно горизонту тощо.

Більші відтинки часу окреслювались деякими процесами, що відбувались у природі: цвітінням характерної для даної місцевості рослинності або прильотом птахів. Була поширеною календарна прив’язаність часу: “на Коляду”, “до Коляди”, “у піст”, “у Великий піст”, а також до сімейно-побутових дій: “до хрестин”, “після весілля” тощо.

Розв’язування прикладних задач, які містять матеріал народознавчого характеру, сприяє формуванню розуміння явищ природи, розширює кругозір учнів, пов’язує математику з навколишньою дійсністю.

Висновки. Вивчення народної математики,

тобто стародавніх математичних знань, є дуже важливим для глибокого розуміння і висвітлення культури народу. Ознайомлення зі способами лічби, народними мірами і способами вимірювання відкриває цікавий світ еволюції поняття числа та його властивостей, а також процес формування просторових уявлень і знань у галузі геометрії дає змогу проникнути у глибини народної мудрості.

Відомості з народної математики викликають зацікавленість до вивчення математики та її історії, культури нашого народу, розвивають кругозір.

1. Граціанська Л.Н. *Нариси з народної математики України* / Граціанська Л.Н. // – Київ, 1968. – 186 с.

2. Дорошенко М.Й. *Народознавство і математика*. / Дорошенко М.Й. // Поч. школа. – 1995. – № 7. – С. 33 – 36.

3. Сов’як П. *Народна лічба*. / Сов’як П. // Галицька зоря від 21.07.1994. – Дрогобич.

4. Сов’як П. *Народні міри*. / Сов’як П. // Галицька зоря від 03.03.1995. – Дрогобич.

5. Шмигевський М.В. *Видатні математики*. / Шмигевський М.В. // Харків: Основа. – 2004. – 174 с.

6. Юшкевич А.П. *Історія математики в трьох томах* / Юшкевич А.П. // М.: Наука. – том 1. – 1970. – 352 с., том 2. – 1970. – 301 с., том 3. – 1972. – 496 с.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2012

УДК 81

Галина Філь, кандидат філологічних наук, доцент

кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі

Ірина Патен, аспірант кафедри слов’янських мов

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано семантичну структуру фразеологічних одиниць української мови з національно-культурним компонентом; відзначено наявність тісного зв’язку фразеологічних одиниць з культурно-історичними традиціями народу.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, національно-культурний компонент, лексема-компонент, національна картина світу, мовна картина світу, семантика, структурний компонент, мова, культура, фразеологія.

Лит. 8.

Постановка проблеми. Із загальномовного масиву виділяється своєю національно-культурною семантикою фразеологія, яка найповніше відбиває мовну картину світу, виокремлюється особливостями ментального та емоційного забарвлення, характером структури, зашифрованими в ній образами (*закопирити губи, не бачити смаленого вовка, на руку ковінька*). Подібні фразеологізми відображають національну

картину світу або всім словокомплексом, зокрема при називанні обрядів (*топтати ряст*), прикмет (*переходити (кому) дорогу уповні, тобто з повними відрами*), ворожіння (*переливати хворобу на пса*), повір’їв (*защити розум*), побутових ситуацій (*як мокре горить, пекти раки*), або виразно маркованими компонентами фразеологічних одиниць.

Зазвичай саме в структурних компонентах, що

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

є основою фразеологічних одиниць, відбивається матеріальне і духовне життя українського народу – суспільні взаємини минулих епох, заняття людей, їх виробнича діяльність, побут, мораль, родинні стосунки, а також природне середовище, в якому жив і живе український народ, своєрідність рослинного і тваринного світу [1, 38].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аспекти формування національно-культурної своєрідності семантики мовних одиниць крізь призму взаємозв'язку мови та постульованої проблеми висвітлено в працях зарубіжних та вітчизняних учених. Так, проблеми “мова і культура”, “фразеологія і культура”, “фразеологія в контексті культури”, “фразеологізми в аспекті культурно-мовної ідентичності”, “національна своєрідність фразеологізмів” розглядали А. Райхштейн (1980), Дж. Лакофф та М. Джонсон (1987), В. Мокієнко (1986), С. Єрмоленко (1987), Н. Арутюнова (1988), А. Вежбицька (1992), В. Телія (1996), В. Жайворонок (2001) та ін. Попри значну кількість робіт, присвячених цій проблемі, дослідження фразеологічних одиниць української мови з національно-культурним компонентом залишається поза увагою лінгвістів.

Мета статті – схарактеризувати семантичну структуру фразеологічних одиниць української мови з національно-культурним компонентом.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши семантичну структуру фразеологічних одиниць української мови, ми виявили в них національно-культурні компоненти, – ті мовні значення, які відображають, фіксують і передають від покоління до покоління особливості того чи того етносу (звичаї, вірування, морально-етичні оцінки, соціальні відносини, психічний і фізичний стан людини) – все, що брало і бере участь у формуванні культурних кодів, що визначає менталітет народу.

Фразеологічні одиниці української мови з національно-культурним компонентом умовно можна поділити на такі тематичні групи.

I. Фразеологічні одиниці з компонентом на позначення предметних назв. Компонентами специфічних для української мови фразеологічних одиниць є лексеми-назви предметів національного побуту: *макітра, глек, макогін, рядно, писанка, батіг, ковінька*. Для прикладу, *макітра розуму* (хто-небудь дуже розумний, розсудливий, кмітливий), *горобці цвірінькають у макітрі* (хто-небудь легковажний, несерйозний), *зтовкти в макітру* (частим повторюванням чи поясненням спонукати кого-небудь зрозуміти або засвоїти щось), *мати порожню макітру на плечах* (бути нерозумним,

нерозсудливим), макітра заварила (хтось правильно вирішив, учинив); *облизати макогін* (зазнати невдачі), *як макогін на ночви* – з сл. схожий (уживається для вираження повного заперечення змісту слова схожий); *глек розбити* (посваритися), *нате і мій глек на капусту* (уживається як примовка, коли хтось несподіваний чи непроханий втручається в справу чи розмову); *накрити мокрим рядном* (вилаяти кого-небудь або гостро висловити своє незадоволення); *як писанка* (дуже гарна), *носитися як з писанкою* (пріділяти надмірну увагу чомусь незначному); *як з клоччя батіг* (поганий, нікудишний, зовсім непридатний), *як батіг на мотовило* зі сл. схожий (уживається для повного заперечення змісту зазначеного слова), *у три батоги* (швидко, дуже, сильно); *на руку ковінька* (саме це тільки й треба кому-небудь, щось є дуже своєчасним, потрібним комусь).

З давніх-давен лексема *рушник* символізувала не тільки рідну домівку, доброзичливість, шану, естетичні смаки українців, а й чистоту почуттів, запоруку щастя, доброго подружнього життя в таких фразеологічних одиницях як *ставати на рушник* (взяти шлюб, одружитися), *вернутися з рушниками* (заст. засватати дівчину), *брати рушники* (заст. сватати, свататися), *готувати рушники*, *рушники тчуться* (дівчина готується заміж): *Без любистку, заговорів – силою тільки власного язика вона не раз і не два зводила докупі роз'єднані серденька, становила на рушнику навіть дітей кровних ворогів* (Л. Яновська); *– Он до тебе восени прийдуть старости. Готуй рушники* (І. Нечуй-Левицький); *Всі на мене залицались і сватати стали; а у мене, як на тее, й рушники вже ткались* (Т. Шевченко).

Лексема *пори́г* вербалізує одну із частин житла й пов'язується з опозиціями “свій/чужий”, “внутрішній/зовнішній”: свій (гарний, прийнятний, позитивно забарвлений, бажаний): *батьківські пороги, і на поріг не пускати* (тобто не пускати на свій поріг), *показати на поріг* (кому), *не переступити поріг* (мій, наш) – і чужий (поганий, інший, небажаний, негативно забарвлений, соціально інший): *високі пороги* (в кого, чий), *оббивати пороги* (чий). *Хата* – символ батьківщини, рідної землі, затишку, захисту: *держатися хати, сміття з хати не виносити*, одиниця інтенсивності дії через просторовий вимір: *галасувати на всю хату, чадити на цілу хату; піч* – символ непорушності сім'ї, святості, народної обрядовості, рідної хати: *вигріватися на печі,*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

танцювати від печі; ворота – символ надійної охорони від зловорожих сил: **зачинити ворота, ні в тин ні в ворота**.

Отже, в давнину хата та всі її елементи (вікно, ворота, поріг, піч, скриня, стіл) мали символічне значення [8, 320].

У складі фразеологічних одиниць української мови образ вітру виступає символом глупоти, пустоти, непевності, марнотратства, загибелі тощо, як правило, з негативною оцінкою: **вітер у голові** (*грає, віє, свище, посвистує*) “про несерйозну людину”: *Ні, такі діти не беруть близько до серця її турбот про рідне гніздо. Одне мале, а друге молоде, ще вітер посвистує в їхніх головах* (М. Стельмах); **кидати слова на вітер** (*говорити пусте*); **гроші на вітер пускати** (*марно витратити гроші*); **по вітру тримати носа** (*вміти пристосуватися до обставин*); **шукати (доганяти) вітра в полі** (*даремна праця*); **за хвіст та на вітер** (*засудити, позбавити прав*); **як вітром здуло** (*раптово зникнути*); **не тим вітром повіяло** (*змінювалися обставини*); **од вітру хилитися** (*бути слабким*); **піти за вітром (по вітру)** (*пропасти*); **пустити за вітром** (*спалити, знищити*); **розвіяти з вітром** (*спалити*) [2, 35].

Символічного значення (символ чоловічої краси, гідності) набула й лексема-компонент фразеологічних одиниць **чуб (чуприна)**. Образне “бачення” **чуба (чуприни)**, очевидно, пов’язано з козацьким звичаєм вирощувати довгого чуба-оселедця: **нагріти (погріти) чуба** (*витратити багато сил і енергії, виконуючи тяжку роботу*); **нам’яти чуба** (*за провину покарати кого-небудь*); **рвати на собі чуба** (*впадати у великий відчай, розпач*); **аж чуби тріщать** (*кого-небудь б’ють, карають, лають*) [2, 34].

Лексема-компонент **ніс** в українських фразеологізмах символізує людську пиху, нескромність, зарозумілість: **дерти носа** (*пихато поводитися, чванитися, зазнаватися*); **не бачити далі свого власного носа** (*бути егоїстом, турбуватися лише про себе*); **за ніс водити** (*обдурювати кого-небудь, не виконуючи обіцяного або приховуючи щось*); **втерти носа** (*показати або довести свою перевагу над ким-небудь*).

II. Фразеологічні одиниці з рослинним компонентом. На формування рослинної символіки давніх українців, як зазначає В. Кононенко, вплинули геопсихічні чинники, зумовлені проживанням значної частини населення в лісостеповій і лісовій зонах, що знайшло відображення в характерологічних

рисах, національному менталітеті [3, 173]. Так, наприклад, значну групу становлять фразеологічні одиниці з компонентом на позначення поширених на Україні рослин. Лексема **гарбуз** у складі фразеологічних одиниць української мови символізує відмову під час сватання: **давати гарбуза, годувати гарбузами**: *Дівчині вже вісімнадцять минуло, а вона й досі женихів гарбузами годує* (М. Стельмах).

Слово-компонент **терен** у фразеологізмі **дорога терном поросла** символізує перешкоду, труднощі, страждання. На основі сприйняття терну як перешкоди, труднощів розвинулось поняття **тернистий шлях, тернисті стежки** (*складнощі в житті, що пов’язані зі значними перешкодами*): *Твоїми говоритиму устами До всіх народів і до всіх віків, Твоїми я тернистими стежками Вестиму своїх вибраних братів* (І. Франко); *Поглянь назад. Ти бачиш шлях тернистий* (Л. Забашта); *Трагізм особистого життя часто влітається в терновий вінок життя народного* (М. Коцюбинський).

Слово-поняття **билина (билинка)** набуло у стійких виразах символу самотності, тендітності, відірваності від сім’ї, рідних, коханого. Враження від самотності, відокремленості билини (билинки) посилюється завдяки поєднанню слова з просторовим визначенням у полі (**як билина в полі**): *Хазяйка наша була удовиця... Розкажує та й розкажує, та все про своє лихо, що весь рід її звівся, що сама вона в світі зосталась, як билина в полі* (М. Вовчок).

У фразеологічних одиницях **проганяти на гречку** “*виражати своє незадоволення, лаючи кого-небудь, примушувати робити, як потрібно*”; **стрибати (скакати) в гречку** “*зраджувати дружині (чоловікові), мати нешлюбні зв’язки*” виражаються дії аморальні, блудливі (гречка не мала поваги в українців, її вважали ознакою бідності та незгод).

Значну групу становлять українські фразеологічні одиниці, пов’язані з цвітінням і приготуванням маку: **вскочити у мак** (*недоладно, не так, як треба, сказати чи зробити що-небудь*), **як мак начетверо** – з сл. бідний (*уживається для підсилення зазначеного слова; дуже, надзвичайно*), **як маків цвіт** (*гарний, вродливий*), **на макове зерно** (*дуже мало, трошки*), **давати дулю з маком** (*абсолютно нічого*), **з медом та маком** (*облесливо, нещиро*), **задати перцю з маком** (*завдавати клопоту, дошкуляти кому-небудь*), **не з маком** (*кому-небудь тяжко, погано, сутужно*), **сісти маком** (*потрапити в скрутне, безвихідне становище*), **вискочити як козак з маку** (*недоречно, невчасно сказати що-*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

небудь), як маку, як за гріш маку (дуже багато) [5, 198]. Мак, особливо недозрілий, сприймається як символ глупоти: *наїстися маку* означає “здурити, очманіти”; *мак росте (цвіте) в голові* “хто-небудь молодий, недосвідчений, нерозумний”.

Лексема *реп'ях* у поєднанні з дієсловами *причепитися, приставати, чіплятися* підсилює відтінок невдоволення, навіть роздратування (*приставати реп'яхом, приставати мов (як, наче) реп'ях, липнути як реп'ях*): Пізніше, правда, вже не покрикував (інженер), зате чіплявся, як реп'ях до штанив (М. Тарновський).

III. Фразеологічні одиниці з орнітологічним компонентом. Звернення до світу птахів як до джерела знань про навколишнє середовище тягнеться коренями в часи міфологічних уявлень про перетворення птахів на людей. Так, окрему групу становлять фразеологічні одиниці з компонентом на позначення назв птахів. Лексема *сорока* символізує говірливість, самопохвальбу в стійкому виразі *сорока на хвості (на крилі) принесла* “кому-небудь стало відомо про щось (при небажанні повідомляти джерело інформації)”: – *Оце сорока на хвості принесла, що ви збираєтесь переселятись (М.Стельмах); як (мов, ніби) сорока на хвості розносить/рознесла (швидко поширюються якісь чутки): По Веселій, мов сорока на хвості розносить щоразу, яка там цього вечора юшка заварювалась... і які клались приправи (О.Гончар)*; символом кохання виступає лексема *голуб* у фразеологізмі *як голубки* – з сл. *жити* (у повній злагоді, дуже дружно): *А подивись, як Бондаренко панькається тепер з своєю молодю жінкою. Наче ті голубки живуть (Л. Яновська).*

Компоненти *комар* або *горобець* виступають символом чогось незначного, малого (малої кількості), слабкого, низького, що відображається в багатьох фразеологічних одиницях української мови, які постали на їх основі: *як комар наплакав, з комареву ніжечку (трохи, дуже мало), з комарів носок, на комариному салі, жарт. (пісний, немащений), горобцеві по коліна (мілко) або (про низьку на зріст людину): – Далі не заходь, туди не забродь, тільки ось тут і хлопочись на мілкому, де горобию по коліна... (О. Гончар).*

Опосередковано давнє символічне значення виявляється у групі фразеологізмів зі стрижневим компонентом *крило*: *брати під своє крило* (брати когось під свою опіку, захист, тобто боронити від злої долі); *виросли крила в кого* (хтось відчув прилив сил для великих

звершень, тобто передбачає, що доля йому посміхнеться); *немов (мов, наче) на крилах* – не лише (дуже швидко), а й (відчуваючи піднесення духовних сил, тобто сподіваючись на прихильність долі); *під крилом* (під захистом, під опікою); *підрізати крила кому* (знесилити когось, тобто поламати комусь долю); *розправляти крила* (починати діяти на повну силу, тобто йти назустріч долі).

IV. Фразеологічні одиниці з аніمالістичним компонентом. На творенні мовної картини світу суттєво позначилися народні уявлення про перевтілення людей у тварин, що зумовило традиційне зіставлення поведінки людини і тварини. Українська, як й інші індоєвропейські мови, засвоївши спільну систему образів-символів світу природи, водночас внесла в їх інтерпретацію власний національно-культурний компонент, зокрема через виявлення нових особливостей поведінки, характеру тварин.

Найпоширенішими в національному баченні образи хижих і свійських тварин, як зазначає В. Кононенко, стають фіксованими носіями певної людської риси (переважно негативної) і в цьому плані алегоріями: вовк – кровожерливість, лисиця – хитрощів, заєць – боягузтва, ведмідь – сили, неповороткості, віл – терпеливості, вівця – покірливості, теля – наївності тощо. Саме на основі традиційних поглядів на тварин як уособлення людських рис і властивостей розвинулися символічні значення слів – назв тварин, як правило, досить широкого семантичного набору [3, 194].

Вовк здавна слугував символом підступності, небезпечності, неприязні, кровожерливості, ворожості: *дивитися/глянути вовком* (виявляти неприязне, вороже ставлення до кого-небудь); *вовка як не годуй* (залишати незмінними погані звички). Це значення послаблюється або трансформується в інші, але не втрачається стрижневе поняття “жорстокість”, “ворожість”: *впіймати вовка за хвоста* (виявити спритність), *про вовка промовка, а вовк у хату* (прийшов той, про кого говорили) тощо. Оцінка здебільшого різко негативна.

Для носіїв української мови образ *зайця* у стійких виразах *заяча душа, заяче серце* символізує боягузтво, страх, полохливість (у багатьох народів Африки заєць є символом мудрості й проворності) [4, 31], а *лиса (лисиця)* – хитрість (*старий лис (стара лисиця)* – зневажл. підступна, лукава людина); *лисом витися (звиватися, крутитися, викручуватися)* (упадати біля кого-небудь, тобто виявляти свою хитру, підступну вдачу); *дивитися лисицею*

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

(*а думати вовком*); *Лис Ликита*; *хитрий як лис*; *підшитий лисом* та ін.

Мікрополе із загальним значенням “свійська тварина” охоплює значний за обсягом мовний матеріал, що досить часто піддається символізації, адже щоденне спостереження за поведінкою коня, корови, вола, бугая, собаки, свині, вівці, барана, ягняти, кози, козла тощо і порівняння їх з поведінкою, звичками і рисами людей відкривало можливості для персоніфікації, а через неї – для поступового розвитку в слові-образі символічного значення.

Усвідомлення коня як бойової сили знаходимо у стійких зворотах літературного походження *бути на коні* (*перемогти, почувати себе добре*) і *бути під конем* (*зазнати поразки, невдачі*).

Козел (цап) упертий, дурний, незграбний, ненажерливий: *як з козла (цапа) молока* (*про щось некорисне, зайве, якийсь непотріб*); *пускати цапа в капусту, пускати цапа город стерегти* (*робити таке, що принесе лише біду*).

Образ *барана* у фразеологізмах *як баран на нові ворота* – з сл. *дивитись* (*не розуміючи, спантеличено, здивовано*), *як баран в аптеці* – з сл. *розбиратися, розумітися* (*уживається для вираження повного заперечення змісту слова*), *стадо баранів* (*натопи, юрба, що сліпо, бездумно йде услід за ким-небудь*) є символом тупості: *Розбирається, як баран в аптеці* (*Українське прислів'я*).

У стійких зворотах *собака* сприймається як уособлення негативних рис: *злий, як собака* (*дуже злий*); *боятися, як скаженого собаки* (*дуже боятися*); *голодний, як собака* (*дуже голодний*); *дивитися, як собака на висівки* (*дивитися дуже пильно*); *присохне як на собаці* (*легко загоїться*); *ні за собаку пропасти* (*задаремно пропасти*); *на пси сходити* (*занепадати*); *дражнити собак* (*дратувати когось*); *вішати собак* (*знеславлювати*); *жити, як кіт із собакою* (*ворогувати*).

Компонент *риба* пов'язується з поняттями “в'ялий”, “м'явий”, “мовчазний” і характеризує людину безвольну й безхарактерну. Це значення слова *риба* знайшло відбиток у ряді стійких виразів української мови: *ні риба ні м'ясо* (*безвольний, безхарактерний, ніякий*); *мовчати як риба* (*не говорити ні слова*).

Гадюка (гадина, змія) сприймається українцями передусім як символ зла, підлості,

підступності, ворожості. Символічне значення цього слова знайшло відображення у фразеологізмі *гадюку вигодувати (коло серця)* (*випестувати злу, невдячну людину*). Слово-поняття *вуж* позначає хитрість, приниження й у стійкому виразі *крутився вужем* вживається для створення негативної оцінної характеристики.

Негативне ставлення до мухи як до надокучливої, уїдливої, неприємної комахи відображено у фразеологізмах *крутитися як муха в окропі* (“метушитися”, *яка муха вкусила, муха сіла на ніс* (*хтось у поганому настрої, нервується*); *як (мов, ніби) муха (мухи) в спасівку (спасівчана муха)* (*хтось злий, сердитий, уїдливий*): *мухи в носі грають* (*хто-небудь гордовитий, пихатий, задержуватий*): *І сьогодні з голови Терентія майже цілий день не виходила циганська скрипка. Вона дратувала його, мов спасівчана муха, вона ж і грала йому, наче на весілля* (М. Стельмах).

Висновки. Фразеологічні одиниці тісно пов'язані з культурно-історичними традиціями народу. Окремі їх лексичні компоненти відображають різноманітні сторони традиційного побуту, старовинні звичаї, повір'я, прикмети, передають із покоління в покоління культурний потенціал народу.

1. Демський М. Українські фраземи й особливості їх творення. – Львів: Просвіта, 1994. – 62 с.

2. Кононенко В.І. Словесні символи в семантичній структурі фраземи // *Мовознавство*. – 1991. – № 6. – С. 30 – 36.

3. Кононенко Віталій. Українська лінгвокультурологія. – К.: Вища школа, 2008. – 327 с.

4. Онкович Г. Фразеологізм як національно-культурний компонент українознавства // *Дивослово*. – 1994. – № 9. – С. 12 – 16.

5. Філь Г. Країнознавча цінність фразеологізмів як мовних знаків національної культури // *Sbornik prispěvků z mezinárodní konference “Přeměny národu slovanských III”*. – Ostrava, 2007. – С. 193 – 202.

6. Фразеологічний словник української мови / Укладачі В.М. Білоноженко та ін. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1993. – 528 с.

7. Фразеологічний словник української мови / Укладачі В.М. Білоноженко та ін. – Т. 2. – К.: Наукова думка, 1993. – 980 с.

8. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. – К.: Знання, 2007. – 494 с.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2012